

УДК 355.45:623.765.(043.3)

В. В. Колянда, В. П. Варакута, Г. А. Дробаха, І. С. Луговський

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЗІ ЗНЕШКОДЖЕННЯ ПРОТИВНИКА (НЕЗАКОННИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ) У ЗОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Розглянуто нормативні та керівні документи і проведено аналіз існуючих загальних положень та правових актів, які регламентують застосування військових формувань Національної гвардії України зі знешкодження противника і незаконних збройних формувань.

Ключові слова: Національна гвардія України, нормативно-правові та підзаконні акти, антитерористична операція, незаконні збройні формування, спеціальна операція, військова операція, збройний конфлікт, раптові дії.

Постановка проблеми. За весь період свого існування Національна гвардія України (НГУ) неодноразово була реформована, що значною мірою зумовлено соціально-політичними й економічними перетвореннями у державі. Аналізуючи зміст проведених заходів й отримані у ході реформ їх результати, можна зробити висновок, що НГУ завжди залишалася затребуваною, а її склад і структура в цілому забезпечували виконання всіх покладених на неї службово-бойових завдань (СБЗ).

Відродження НГУ відбулося під час напруженої ситуації в АР Крим і східних регіонах України. Порушення цілісності України та Кримська криза істотно вплинули на позицію влади, тому крім правоохоронних функцій, що перейшли Національній гвардії у спадок від внутрішніх військ (ВВ) Міністерства внутрішніх справ (МВС) України, НГУ наділили завданнями, які притаманні суто військовим формуванням: участь у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони (ТрО).

Підвищення ролі НГУ в системі забезпечення внутрішньої безпеки держави своєю чергою визначило низку завдань, що були закріплені лише у постановах Кабінету Міністрів України та у відомчих документах. Відповідно до чинного законодавства і визначених функцій [1, 2] НГУ входить до системи сил забезпечення як внутрішньої, так і зовнішньої безпеки держави. Тобто це військове формування з правоохоронними функціями, що бере безпосередню участь у військових та спеціальних операціях (СО) зі знешкодження противника або незаконних збройних формувань (НЗФ) у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами (ЗС) України та іншими утвореними згідно із законами України військовими формуваннями.

У зв'язку із зазначеним вище актуальним є розгляд і аналіз нормативно-правових та підзаконних актів, які регламентують застосування військових формувань НГУ під час ведення воєнних (бойових) дій, щодо їх змістовності, повноти та відповідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових дослідженнях військові фахівці, як правило, розглядали ВВ як елемент правоохоронної системи МВС України. Крім того, у [3] визначено правоохоронні функції внутрішніх військ у загальній системі забезпечення національної безпеки України. Стаття [4] присвячена проблемним питанням щодо організації несення служби з охорони громадського порядку. Наукові дослідження стосовно ролі органів внутрішніх військ в охороні громадського порядку у разі ускладнення оперативної обстановки проведено у [5]. Праця [6] присвячена проблемам забезпечення внутрішньої безпеки країни, де внутрішні війська відігравали роль одного з елементів правоохоронної структури.

Проте були праці, у яких досліджували внутрішні війська в системі воєнізованих структур, що за чинним законодавством поділялися на три групи:

- Збройні Сили;
- відомчі війська;
- воєнізовані підрозділи органів державної виконавчої влади [7].

Національну гвардію України як правонаступницю ВВ досі науковці продовжують розглядати виключно як елемент структури МВС з правоохоронними функціями. Адже дослідники у наукових працях наділяють її тільки функціями правоохоронної діяльності щодо підтримання правопорядку і конституційного ладу в країні. Наприклад, у [8] наводяться результати наукових досліджень організації взаємодії органів управління і підрозділів НГУ та рятувальних сил ДСНС України у сфері реагування на надзвичайні

ситуації (НС). Праця [9] присвячена розробленню методики визначення раціонального складу угруповань військ (сил) НГУ для виконання завдань у сфері забезпечення громадської безпеки. У праці [10] проаналізовано фактори, що впливають виключно на ступінь виконання завдань формувань НГУ з припинення заворушень, а у [11] – надано рекомендації щодо забезпечення ефективної охорони атомних електричних станцій підрозділами гвардії.

Тому визначення нормативно-правових актів, які регламентують застосування військових формувань НГУ у взаємодії із ЗС України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями під час проведення спеціальних операцій або ведення бойових дій у зоні збройного конфлікту, щодо їх повноти і відповідності є актуальним.

Метою статті є аналіз наявності, повноти і достатності існуючих нормативно-правових та підзаконних актів для обґрунтування застосування військових формувань Національної гвардії України зі знешкодження противника (НЗФ) у зоні збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. У статті 17 Конституції України зазначено, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на ЗС України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні формування та правоохоронні органи держави, до складу яких входить НГУ [12]. Згідно з [13] головна роль у забезпеченні воєнної безпеки України належить ЗС України, але НГУ відповідно до свого призначення належить одночасно до сил оборони як військово формування та сил безпеки країни. У зв'язку зі своїми правоохоронними функціями НГУ структурно входить до сектора безпеки і оборони і бере участь у ТрО, захисті державного кордону та боротьбі з тероризмом і НЗФ, здійснює охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки у зоні конфлікту, охорону й оборону важливих державних об'єктів, визначених Кабінетом Міністрів України.

У Законі [14] визначено, що військово формування, яким є НГУ, – це створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету,

державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій. На підставі рішення Президента України про введення правового режиму воєнного стану ЗС України разом з іншими військовими формуваннями, до складу яких входить НГУ, розпочинають воєнні дії.

На цей час правове регулювання ТрО обмежується статтею 18 [14], а також [15]. Водночас план законодавчого забезпечення реформ в Україні передбачає прийняття Закону України “Про територіальну оборону України”.

Відповідно до [16] НГУ є суб'єктом забезпечення національної безпеки і входить до складу Воєнної організації держави, яка, своєю чергою, здійснює захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів, протидіє зовнішнім загрозам воєнного характеру. Також НГУ разом із правоохоронними органами веде боротьбу зі злочинністю і протидіє тероризму.

За рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію в установленому порядку Указом Президента України, відповідно до [17] НГУ разом з органами внутрішніх справ залучаються до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з призначенням та специфікою діяльності. Відповідно до ст. 6-1 [1] під час дії воєнного стану НГУ для виконання завдань з оборони держави підпорядковується Генеральному штабу ЗС України [крім військових частин (підрозділів), які здійснюють конвоювання та охорону дипломатичних представництв].

Національна гвардія України згідно з [18] залучається до здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану відповідно до своїх функцій, а під час припинення масових заворушень – є основним суб'єктом і здійснює координацію дій сил та засобів правоохоронних органів, залучених до припинення зазначених протиправних дій [1].

Інститут НГУ у сучасний період активно реформується. Практика його існування показує, що держава завжди звертала особливу увагу на НГУ як на внутрішню стабілізуючу правоохоронну силу, що убезпечує від зовнішніх і внутрішніх загроз. При цьому відповідно до

Закону [1] крім правоохоронних на НГУ покладаються деякі військові функції, зокрема:

– захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

– участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

– участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

– участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

– участь у виконанні завдань ТрО.

Водночас законами України не повною мірою окреслено коло завдань і не визначено порядок застосування НГУ, наприклад, під час проведення антитерористичної операції.

Виходячи із засад внутрішньої та зовнішньої політики, відповідно до Воєнної доктрини України, з урахуванням характеру актуальних загроз НБУ основними завданнями воєнної політики України на найближчий час є локалізація та нейтралізація у найкоротший строк воєнно-політичної кризи у східних регіонах України, запобігання її переростанню у масштабну збройну агресію, а також ліквідація не передбачених законом НЗФ та відновлення повного контролю державного кордону України [13].

Однією із функцій НГУ є участь у СО зі знешкодження озброєних злочинців, припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій на території України, НЗФ, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності. Згідно із [19, 20] виконання цих завдань та функцій покладається на військові частини оперативного призначення та підрозділи (загони) спеціального призначення, що входять до складу НГУ.

Закон [21] регламентує діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності. МВС України спільно з Національною поліцією організує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, учинених з терористичною метою, і надає Антитерористичному центру при СБУ необхідні сили і засоби, у тому числі НГУ, та забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій.

Участь військових формувань НГУ у СО зі знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності НЗФ, антитерористичних операціях, у відсічі у взаємодії із Збройними Силами України, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою України збройній агресії проти України та участь у заходах, пов'язаних з припиненням збройного конфлікту, передбачає ведення воєнних (бойових) дій, загальновійськових боїв та збройних зіткнень.

Отже, особливість адміністративно-правового статусу НГУ полягає у тому, що вона водночас має відношення до різних підсистем держави – правоохоронної та військової. На стадії реформування НГУ є необхідність у внесенні змін до Закону України “Про Національну гвардію України” та інших нормативно-правових актів за такими напрямками:

– поширити і конкретизувати функції НГУ щодо здійснення заходів розвідувального, інформаційно-аналітичного та оперативно-розшукового характеру в районі виконання СБЗ;

– конкретизувати питання, які стосуються спільних дій з'єднань, військових частин (підрозділів) НГУ із ЗС України та іншими військовими формуваннями, а також організації їх взаємодії та порядку надання пріоритету або передачі в оперативне підпорядкування;

– уточнити зміст і розробити нові підходи до організації бойової та спеціальної підготовки особового складу з'єднань, військових частин (підрозділів) з урахуванням участі у проведенні антитерористичної операції у зоні збройного конфлікту;

– розробити нові форми та способи застосування НГУ під час дій у зоні збройного конфлікту відповідно до оперативно-тактичних можливостей з'єднань, частин та підрозділів;

– дослідити і розробити (вдосконалити) теорію і практику тактики та оперативного мистецтва НГУ під час дій сумісно з правоохоронними органами, ЗС України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями;

– запровадити військові стандарти НАТО у підготовку та застосування з'єднань, військових частин (підрозділів) НГУ.

Висновки

Згідно зі своїм призначенням, завданнями та функціями НГУ входить до системи сил забезпечення як внутрішньої, так і зовнішньої безпеки держави. Унікальність полягає в тому, що НГУ виконує СБЗ в умовах мирного часу, за надзвичайних ситуацій в інтересах громадян,

суспільства і держави, а також бере безпосередню участь у забезпеченні оборони країни, захисті її суверенітету і територіальної цілісності, безпеки прикордонного простору, державної незалежності та національних інтересів у разі збройної агресії чи загрози.

Аналіз існуючих нормативно-правових та підзаконних актів засвідчив, що вони не повною мірою відповідають сучасним вимогам сьогодення, функціям і завданням, які виконують військові формування НГУ у зоні збройного конфлікту на сході країни. Тому вони потребують подальшого ретельного доопрацювання та вдосконалювання. Повсюдне застосування військових формувань НГУ у військових (спеціальних) операціях зі знешкодження противника (НЗФ), припиненні діяльності озброєних злочинців в антитерористичних операціях, у відсічі збройній зовнішній агресії проти України зумовлює гостру необхідність подальшого розгляду основних рис, способів і принципів ведення сучасного загальновійськового бою. Доцільно й далі розробляти нові та вдосконалювати існуючі способи збройної боротьби військових формувань НГУ з противником (НЗФ), яка ведеться як самостійно, так і у взаємодії із ЗС України та іншими військовими формуваннями України.

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України [Текст] : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17. – С. 594 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 24.12.2015 р. № 920-VIII).

2. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України [Текст] : Указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 237 (зі змінами, внесеними згідно з Указом Президента від 14.07.2015 р. № 417/2015).

3. Про внутрішні війська МВС України [Текст] : Закон України від 26.03.1992 р. № 2235-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – С. 397 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 16.05.2013 р. № 245-VII).

4. Єманов, В. В. Проблемні питання щодо організації несення служби з охорони громадського порядку з'єднаннями, частинами та підрозділами внутрішніх військ МВС України способом патрульних дільниць [Текст] / В. В. Єманов, В. В. Овчаренко, П. В. Пістряк // Збірник наукових праць Харківського

університету Повітряних Сил. – Х. : ХУПС, 2013. – Вип. 1 (34). – С. 200–203.

5. Корнієнко, М. В. Роль органів внутрішніх справ України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки [Текст] : монографія / М. В. Корнієнко. – Д., 2001. – 430 с.

6. Копан, О. В. Введення в поліцейську стратегію [Текст] : монографія / О. В. Копан. – К. : Нац. акад. внутрішніх справ України, 2001. – 424 с.

7. Шмаков, О. М. Зміст базових понять з будівництва внутрішніх військ [Текст] / О. М. Шмаков // Честь і закон. – 2011. – № 2. – С. 4–11.

8. Неклонський, І. М. Результати наукових досліджень організації взаємодії органів управління і підрозділів НГ та рятувальних сил ДСНС України у сфері реагування на надзвичайні ситуації [Текст] / І. М. Неклонський // Наукове забезпечення службово-бойового застосування сил охорони правопорядку та військових формувань : зб. тез наук.-практ. конф., м. Харків, 27 листоп. 2014 р. – Х. : НА НГУ, 2014. – С. 6.

9. Бабков, Ю. П. Методика визначення раціонального складу угруповань військ (сил) НГ України для виконання завдань у сфері забезпечення громадської безпеки [Текст] / Ю. П. Бабков, М. М. Адамчук, С. М. Суконько // Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії : зб. тез наук.-практ. конф., м. Харків, 4 квіт. 2015 р. – Х. : НА НГУ, 2015. – С. 6.

10. Назаренко, О. Л. Аналіз факторів, що впливають на ступінь виконання завдань формувань гвардії з припинення заворушень [Текст] / О. Л. Назаренко, Л. В. Сафощкіна // Наукове забезпечення службово-бойового застосування сил охорони правопорядку та військових формувань : зб. тез та доп. VII наук.-практ. конф., м. Харків, 31 берез. 2016 р. – Х. : НА НГУ, 2016. – С. 6.

11. Голубок, М. Г. Забезпечення ефективної охорони атомних електричних станцій підрозділами гвардії [Текст] / М. Г. Голубок // Наукове забезпечення службово-бойового застосування сил охорони правопорядку та військових формувань : зб. тез та доп. VII наук.-практ. конф., м. Харків, 31 берез. 2016 р. – Х. : НА НГУ, 2016. – С. 18.

12. Конституція України [Текст] : офіц. текст // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 21.02.2014 р. № 742-VII).

13. Военна доктрина України [Текст] (затв. Указом Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015) // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 178. – 26 верес.

14. Про оборону України [Текст] : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – С. 106 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 23.12.2015 р. № 901-VIII).

15. Положення про територіальну оборону України [Текст] (затв. Указом Президента України від 02.09.2013 р. № 471/2013) // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 165. – 5 верес.

16. Про основи національної безпеки України [Текст] : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 16.07.2015 р. № 630-VIII).

17. Про правовий режим воєнного стану [Текст] : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 25. – С. 250 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 10.11.2015 р. № 766-VIII).

18. Про правовий режим надзвичайного стану [Текст] : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – С. 176 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 23.12.2015 р. № 901-VIII).

19. Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України [Текст] (затв. наказом МВС України від 16.06.2014 р. № 566, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 03.07.2014 р. за № 730/25507).

20. Положення про підрозділи (загони) спеціального призначення Національної гвардії України [Текст] (затв. наказом МВС України від 09.07.2014 р. № 651, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.07.2014 р. за № 864/25641).

21. Про боротьбу з тероризмом [Текст] : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – С. 180 (зі змінами, внесеними згідно із Законом від 02.02.2016 р. № 965-VIII).

Стаття надійшла до редакції 19.05.2016 р.

УДК 355.45:623.765.(043.3)

В. В. Колянда, Г. А. Дробаха, В. П. Варакута, И. С. Луговской

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АКТЫ, КОТОРЫЕ РЕГЛАМЕНТИРУЮТ ПРИМЕНЕНИЕ
ВООРУЖЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ
ПРИ ОБЕЗВРЕЖИВАНИИ ПРОТИВНИКА (НЕЗАКОННЫХ ВООРУЖЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ)
В ЗОНЕ ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИКТА**

Рассмотрены нормативные и руководящие документы и проведён анализ существующих общих положений и правовых актов, которые регламентируют применение вооружённых формирований Национальной гвардии Украины при обезвреживании противника и незаконных вооружённых формирований.

Ключевые слова: *Национальная гвардия Украины, нормативно-правовые и подзаконные акты, антитеррористическая операция, незаконные вооружённые формирования, специальная операция, военная операция, вооружённый конфликт, внезапные действия.*

UDC 355.45:623.765.(043.3)

V. V. Kolyanda, G. A. Drobakha, V. P. Varakuta, I. S. Lugovskiy

**LEGAL AND REGULATORY ASPECTS THAT GOVERN THE USE OF MILITARY FORCES
OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE TO NEUTRALIZE THE ENEMY (ILLEGAL ARMED
FORMATIONS) IN A ZONE OF ARMED CONFLICT**

Considered regulations and guidelines and analysis of existing terms and regulations that govern the use of military forces of the National Guard of Ukraine to neutralize the enemy and illegal armed groups.

Keywords: *National Guard of Ukraine, regulatory aspects and regulations, anti-terrorist operation, the illegal armed formations, special operation, military operations, armed conflict, sudden action.*

Колянда Валерій Вікторович – старший викладач кафедри тактики Національної академії Національної гвардії України

Варакута Володимир Павлович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри тактики Національної академії Національної гвардії України

Дробаха Григорій Андрійович – доктор військових наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України

Луговський Ігор Станіславович – ад'юнкт Національної академії Національної гвардії України